

راهنمای تگارش پژوهش دانشگاهی

(مقاله، رساله و کتاب)

سعید عدالت نژاد

عضو هیئت علمی بیاد میره المعارف اسلامی

انتشارات پیام

مرشنامه	عذالت‌نژاد، سعید، ۱۳۴۱-
عنوان و نام پدیدآور	راهنمای نگارش پژوهش دانشگاهی (مقاله، رساله و کتاب) / سعید عدالت‌نژاد.
مشخصات نشر	تهران: نیلوفر، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۱۵۲ ص.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۴۴۸۶-۰۸-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۱۵۱.
موضوع	تحقیق -- روش‌شناسی -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع	نگارش علمی و فنی -- راهنمای آموزشی (عالی)
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۳ ع ۳۷ ر ۹ / ۱۸۰/۵۵ Q
رده‌بندی دیویی	۰۰۱/۴۲:
رده کتابشناسی ملی	۲۵۳۱۰۲۵:

انستیتوت یومر خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، تلفن: ۶۶۴۶۱۱۱۷

راهنمای نگارش پژوهش دانشگاهی (مقاله، رساله و کتاب)

سعید عدالت‌نژاد

حروفچین: حمید سناجیان

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۳

چاپ طیف‌نگار

شمارگان: ۱۶۵۰ نسخه

حق چاپ محفوظ است

فهرست

سختی با خوانند ۷

بخش اول: کلیات

ویژگی‌های عام پژوهش ۱۱ / انواع پژوهش دانشگاهی ۱۲ / یکم، پژوهش‌های
روشنگرانه یا موضوع محور ۱۲ / دوم، پژوهش‌های قانع‌کننده یا مسأله‌محور
۱۵ / سوم، پژوهش‌های ترکیبی ۱۶ / رویکرد دانشگاهی در مطالعات دینی ۲۳

بخش دوم: صورت پژوهش

مقاله یک پاراگرافی ۳۰ / مثال ۳۱ / انواع برید ۳۲ / مثال ۳۲ / داده‌های آماری
۳۳ / نقل قول ۳۵ / استدلال ۴۰ / مثال ۴۲ / تمرین ۴۵ / ماهیت پاراگراف ۴۶
/ ویژگی‌های کلی جمله اصلی ۴۶ / ویژگی‌های سیلاب جمله اصلی ۴۸ / ۱.
موضوعی محدود و معمولی دقیق ۵۱ / ۲. وحدت موضوعی ۵۱ / تمرین ۵۲
/ ۳. انسجام یا یکپارچگی ۵۳ / توضیح مؤیدها ۵۳ / یادداشت ۵۴ / استفاده
به‌جا از پیوندها یا علائم راهنما ۵۵ / تمرین ۵۸ / شیوه تکثیر گراف ۶۱ /
ساختن جمله فرعی ۶۳ / چرا؟ ۶۳ / چگونه؟ ۶۴ / کی؟ ۶۶ / تمرین ۶۶
مقاله پنج پاراگرافی ۶۸ / مقدمه ۶۹ / پاراگراف‌های میانی ۷۱ / نتیجه ۷۲
مثال مقاله پنج پاراگرافی ۷۳ / تمرین ۷۴ / پژوهش‌هایی با بیش از پنج
پاراگراف ۷۷ / مثال ۸۱ / شیوه خلاصه کردن اثر معیار و دانشگاهی ۸۳ / تمرین
۸۴ / روش تهیه پیشنهاد تحقیق (پروپوزال) ۸۵ / بیان مسأله ۸۶ / سؤال‌های

تحقیق ۸۷ / پیشینه ۸۸ / فهرست منابع ۸۸ / روش تحقیق ۸۸ / فهرست
پیشنهادهای محتوای پژوهش ۸۹ / جدول زمان‌بندی ۹۰ / الگوهای مختلف در
نگارش پژوهش ۹۱ / فرآیندی ۹۱ / طبقه‌بندی ۹۳ / مقایسه و مقابله ۹۸ /
علت و معلول ۹۹

بخش سوم: محتوای پژوهش

همبست و ماهیت محتوا ۱۰۵ / چه بخوانیم؟ ۱۰۹ / منابع ۱۱۲ / آغاز نگارش
۱ / نوشتن و دوباره نوشتن ۱۱۹ / خواندن نهایی ۱۲۱ / مستند ساختن متن
۱۲۳ / به از سرعت ادبی ۱۲۴ / مواجهه با متون قدیم یا کلاسیک ۱۲۵ /
اجتناب از آثای غیرمعیار ۱۳۰ / نشانه‌های تحقیق غیرمعیار ۱۳۱ / ۱. التزام
پیشینی ۱۳۲ / ۲. فکری ۱۳۳ / ۳. تمسک به ملاحظات شخصی ۱۳۴ /
۴. کاریکاتورهای ۱۳۵ / ۵. حذف نشانی‌ها ۱۳۶ / ۶. استفاده از منابع و
شواهد گزینشی ۱۳۷ / ۷. مستندسازی‌های غلط ۱۳۸ / ۸. استناد به رأی افراد
موجه ۱۳۹ / ۹. ایجاد حالت‌های وگانه غلط‌انداز ۱۴۰ / ۱۰. مغالطه تساوی
همبستگی با علیّت ۱۴۱ / ۱۱. استناد به تجربه شخصی و معلومات فردی ۱۴۲ /
۱۲. استناد به فهم متعارف و ادبیات ۱۴۱ / ۱۳. استفاده از دلیل سکوت
۱۴۳ / ۱۴. مواجه شدن با امر ممکن / عنوان امر ثابت شده ۱۴۵
نقد پژوهش ۱۴۷
منابع ۱۵۱

سخنی با خواننده

این کتاب برای علاقمندان به نگارش آثار معیار (استاندارد) در رشته‌های مختلف تهیه شده. هرچند مثال‌ها فقط از رشته‌های علوم انسانی و به‌ویژه رشته‌های مطالعات اسلامی است. استادان با توصیه این کتاب به دانشجویان قبل از نگارش مقاله‌های تحقیقاتی و به‌خصوص پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری می‌توانند در وقت خویش صرفه‌جویی کنند. این اثر به دانشجویان کمک می‌کند تا با حفظ معیارهای علمی، تحقیقات خود را عالمانه و در عین حال به‌سرانجام برسانند و با در نظر گرفتن همین معیارها آثار دیگران را ارزیابی کنند و نه کتاب‌ها و مقالات برتر را از نوشته‌های کم‌اثر، دارای مغالطه و پرطنش‌نامه‌ها حذف حاصل، تمیز دهند. روش معرفی شده در نوشتن پژوهش‌ها در این کتاب یکی از روش‌های رایج در دنیاست و به تولید و گسترش دانش در زمینه‌های مختلف کمک می‌کند.

درباره شیوه نوشتن پژوهش دانشگاهی^۱ (آکادمیک) کتاب‌ها و مقالات به انگلیسی وجود دارد. علاقمندان به تحصیل در دانشگاه‌های خارج کشور که نیازمند گذراندن دوره‌های آموزش زبان‌اند کم‌وبیش در

۱. در این کتاب مراد از اصطلاح «دانشگاهی» در ترجمه «آکادمیک»، پژوهش معیار و منضبطی است که به‌سبب و پیشرفت دانش در یک رشته کمک دهد؛ خواه آن تحقیق در دانشگاه انجام شود، خواه در حوزه‌های علمیه و خواه در هر مکان دیگری.

بخش «نگارش» این دوره‌ها با شیوه معیار نوشتن آشنا می‌شوند. در طراحی ساختار اصلی این کتاب کوشیده‌ام از چند نمونه آثار انگلیسی که با قلمرو علوم انسانی و مطالعات اسلامی در زمینه نگارش پژوهش متناسب‌تر بوده‌اند، استفاده کنم. مشخصات کتاب‌شناختی این آثار در فهرست منابع آمده است. مثال‌ها غالباً از نگارنده است جز مواردی که در پانویس به منبع آن اشاره کرده‌ام. تجربه تحصیلی‌ام در حوزه علمیه قم و مد در دانشگاه‌های داخل و خارج کشور و درس‌هایی که از استادان خود فراگرفتم گواه این نکته است که فقدان آثاری در قلمرو راهنمای نگارش برای دانشجویان و طلاب تا چه اندازه موجب سردرگمی و اتلاف وقت می‌شود. نویسنده به اهمیت روش تحقیق و روشن نگارش معیار به‌ویژه در رشته‌های علوم انسانی و مطالعات اسلامی از جمله علل رکود این علوم در سرزمین ما است و موجب افزایش کارهای تکراری و اغلب بی‌حاصل در این قلمرو شده است. بسیار شنیده می‌شود که «رعایت اصول ساماندهی اطلاعات شیوه نگارش و معیارهای تحقیق صرفاً اموری ظاهری و صوری‌اند و اهمیت ندارند»، ولی خواهیم دید که تا روش تحقیق و شیوه ارائه آن به سامان نرسد، طرح نظریه‌های جدید، فهم و بیان نظریه‌های قدیم و نقد آن‌ها ممکن نخواهد بود.

بسیاری از آثار موجود فارسی در زمینه روش تحقیق و راهنمای نگارش پژوهش‌های دانشگاهی دارای دو اشکالند: اولاً غالب آن‌ها به جای پرداختن به چگونگی سامان‌دادن اطلاعات و شیوه پیش‌بردن تحقیق دارای مطالبی هستند که یا دانستن آن‌ها لازم است ولی برای روش تحقیق بی‌فایده است یا دانستن آن‌ها لازم نیست مانند چگونگی تهیه فیش‌های تحقیقاتی، چگونگی گردش کار طرح تحقیق و دانشکده، نکات ویرایشی و پرداختن بیش از اندازه به مقدمات روش تحقیق، یا آن‌که گزارشگر مباحث نظری درباره روش تحقیق‌اند، و اگر مبهم و غلط بیان نشده باشند، برای کسانی مناسب‌اند که به فلسفه روش تحقیق علاقه‌مندند. دوم، غالب این آثار از شیوه‌های تحقیق در علوم

تجربی طبیعی و علوم تجربی انسانی تبعیت می‌کنند و برای دانشجویان رشته‌های دیگر مقید نیستند. هنوز در اکثر دانشکده‌های علوم انسانی به‌طور عام و الهیات و ادبیات به‌طور خاص پروپوزال^۱، (پیشنهاد تحقیق) بر اساس روش تحقیق در علوم تجربی و فنی مهندسی طراحی شده‌اند و از این رو برخی پیرسش‌ها برای دانشجویان غیر این رشته‌ها بی‌معناست و پاسخ نمی‌ماند.

در کتاب برای نگارش پژوهش‌ها چارچوبی عرضه می‌کند تا نویسنده بتواند اولاً، ادعای خود را شفاف و مستدل بیان کند. ثانیاً، اطلاعات به‌دست آمده را سامان‌دهی و در قالب معینی به خواننده ارائه کند و از نوشتن مطالب بی‌ارتباط با موضوع و تکراری در اثر خود پرهیزد. ثالثاً، به اهمیت تفکیک منابع دست اول (مثل منابع تاریخی - حدیثی قدیم، گزارش شاهدان می‌تواند، حادثه، یا مصاحبه با آن‌ها و روزنامه‌های یک دوره زمانی خاص)، منابع دست دوم (کتاب‌ها و مقاله‌های دانشگاهی تألیف شده بر پایه منابع دست اول با درآه آن‌ها)، و آثار غیرمعتبر و صرفاً تبلیغی و جانبدارانه پی‌برد. ممکن است در تعیین معیارها برای منابع دست اول و دوم بین اساتیدان اختلاف نظر وجود داشته باشد ولی مهم تفکیک این دو گروه از منابع است.

بالحاظ این نکته که اکثر دانشجویان وقت کافی و وسیله خواندن آثار حجیم را ندارند، کوشیده‌ام مطالب را بسیار مختصر ارائه کنم. بخش اول به چند ویژگی عام پژوهش و انواع آن در زمینه‌های علوم انسانی و اجتماعی اختصاص داده شده است. از آن‌جا که غالب منابع در قالب مطالعات اسلامی انتخاب شده‌اند، مناسب دیده‌ام در این بخش نفات رویکرد دانشگاهی و غیردانشگاهی در پژوهش دینی را توضیح دهم. در بخش دوم، با عنوان «صورت»، شیوه سامان‌دهی اطلاعات و معیارسازی

صورت پژوهش در مقاله‌ها، رساله‌ها، کتاب‌ها، و شیوه تهیه پروپوزال، شیوه خلاصه کردن یک اثر و الگوهای مختلف در نوشتن پژوهش‌ها توضیح داده شده است. در بخش سوم، با عنوان «محتوا»، نکته‌های ضروری مربوط به انتخاب موضوع، بیان محتوا، انتخاب روش و منابع تحقیق ارائه شده است. در همین بخش چهارده نشانه اثر غیرمعیار شمرده شد است تا این دست آثار را بشناسیم، به آن‌ها اعتماد نکنیم و خود نیز بیدکننده چنین آثاری نباشیم. در انتهای این بخش، چند نکته در باب شیوه نقد به لحاظ صورت، محتوا و منبع آمده است.

تجربه به این نکته مهم است که روش تحقیق با روش نگارش تحقیق یکی است. اولین گام در نوشتن به سبک دانشگاهی خود فرآیند تحقیقی است که نحوه فکر کردن را سامان می‌دهد و به محقق فرصت می‌دهد تا نظریه‌های مختلف را ارزش کند و از دیدگاه‌های نادر هم باخیر باشد. این سبک نوشتن راهی برای نوشتن حقیقت و یکی از بهترین راه‌ها برای احاطه بر یک موضوع و محقق شدن در آن است. آن دیدگاه وسیع و نزدیک شدن به حقیقت که در سایه نوشتن مقاله مقاله دانشگاهی به دست می‌آورد بیش از پاداش تلاش شماست.

مطالب این کتاب را قبل از انتشار به کارگاه‌ها، یک‌روزه و در طول ترم تحصیلی دانشگاهی بارها تدریس کرده‌ام. هر یک از کمک دانشجویان به نکته‌ای جدید دست یافتیم و از این رو سپاس هزار مدیون همه آن‌ها هستیم. از دوستانم آقایان استاد دکتر هادی عالم‌زاد و دکتر مالکی حسینی، هومن پناهنده و اسماعیل باغستانی که بر من منت گذاشتند و با مطالعه این اثر و ارائه نکته‌های خود در روشن‌تر و دقیق‌تر شدن مطلب بسیار سهم خود نقش داشتند، سپاس ویژه دارم؛ در عین حال مسئولیت هر خطایی بر عهده خودم است.

خرداد ۱۳۹۳